

Mối quan hệ giữa

VĂN HOÁ VỚI CHÍNH TRỊ, KINH TẾ:

TỪ TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH ĐẾN ĐỔI MỚI HIỆN NAY

PGS, TS NGUYỄN THANH TUẤN*

Hội nghị Trung ương 10, Khoá IX (7-2004) khẳng định gắn kết giữa phát triển kinh tế là trung tâm, xây dựng, chỉnh đốn Đảng là then chốt và phát triển văn hoá là nền tảng tinh thần của xã hội - là mục tiêu đầu tiên nhằm đạt được sự phát triển toàn diện và bền vững của đất nước. Kết luận này của Đảng đặt ra yêu cầu nhận thức rõ hơn mối quan hệ giữa văn hoá với chính trị và kinh tế, mà theo chúng tôi, xuất phát cơ bản từ tư tưởng Hồ Chí Minh.

1 - Tư tưởng Hồ Chí Minh về mối quan hệ giữa văn hoá với chính trị, kinh tế

Ngay từ tháng 11-1946, trong Hội nghị văn hoá toàn quốc, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã khẳng định: "Văn hoá có liên lạc với chính trị rất mật thiết"¹. Và Người yêu cầu: "Văn hoá phải làm thế nào cho ai cũng có lý tưởng tự chủ, độc lập, tự do. Đồng thời văn hoá phải làm thế nào cho quốc dân có tinh thần vì nước quên mình, vì lợi ích chung mà quên lợi ích riêng"². Sau đó, trong kháng chiến chống Pháp, Người đề ra khẩu hiệu: "Kháng chiến hoá văn hoá, văn hoá hoá kháng chiến". Khi xây dựng đất nước theo con đường XHCN Hồ Chí Minh khẳng định: "... Muốn tiến lên chủ nghĩa xã hội thì phải phát triển kinh tế và văn hoá. Vì sao không nói phát triển văn

hoá và kinh tế? Tục ngữ ta có câu: "Có thực mới vực được đạo", vì thế kinh tế phải đi trước. Nhưng phát triển để làm gì? Phát triển kinh tế và văn hoá để nâng cao đời sống vật chất và văn hoá của nhân dân ta"³. Với quan niệm trên, văn hoá đã thực sự ở trong chính trị, kinh tế (CT,KT).

Văn hoá, theo Hồ Chí Minh, là một cấu trúc thượng tầng, do đó chịu sự quy định của cơ sở kinh tế. Văn hoá phục vụ sự phát triển kinh tế, do đó, nó cũng như kinh tế, được phản ánh vào chính trị. Nhưng văn hoá cũng có ảnh hưởng đối với kinh tế và chính trị. Chiều ảnh hưởng của văn hoá đối với CT, KT mạnh đến mức như Hồ Chí Minh đã xác định: Trong công cuộc kiến thiết nước nhà, có 4 vấn đề cần phải chú ý đến, cũng phải coi là quan trọng ngang nhau: CT,KT, xã hội, văn hoá.

Đối với Hồ Chí Minh, sức tác động, tầm ảnh hưởng của văn hoá là rất lớn, đến mức "văn hoá hoá kháng chiến", từ đó hình thành văn hoá kháng chiến; và tiếp đó, văn hoá là một phương diện cơ bản, là mục tiêu kiến thiết nước nhà, để xây dựng xã hội mới - xã hội XHCN. Kháng chiến, kiến quốc, cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc, giải phóng xã hội, giải phóng con người, đối với Hồ Chí Minh đều là sự nghiệp nhân văn, do đó là sự nghiệp văn hoá.

* Học viện CTQG Hồ Chí Minh

Theo Người, văn hoá có mối liên lạc mật thiết với CT,KT; và hơn thế, văn hoá còn thấm vào trong CT,KT. Sở dĩ văn hoá có thể thấm vào trong CT,KT vì Hồ Chí Minh quan niệm văn hoá không chỉ ở phương diện nhận thức tư tưởng, mà trước tiên và cơ bản ở phương diện tâm lý, luân lý, tức là ở phương diện tình cảm và đạo lý gốc của giá trị văn hoá và của đời sống xã hội nói chung. Mối liên lạc và năng lực thấm thấu của văn hoá vào CT,KT thông qua tâm lý và luân lý bao giờ cũng bền vững và khăng khít.

Khi xác định 5 điểm lớn trong sự nghiệp xây dựng nền văn hoá dân tộc, Hồ Chí Minh coi xây dựng tâm lý, luân lý có tầm quan trọng như xây dựng phúc lợi của nhân dân, xây dựng dân quyền (xây dựng chính trị) và xây dựng kinh tế. Người nói rõ: xây dựng tâm lý là xây dựng tinh thần độc lập tự cường; xây dựng luân lý là xây dựng tinh thần biết hy sinh, làm lợi cho quần chúng⁴.

Như vậy, theo Hồ Chí Minh, khái niệm văn hoá dân tộc bao hàm: tâm lý, luân lý, xã hội, CT,KT. Ở đây, CT,KT, xã hội chỉ là nội dung của văn hoá theo nghĩa rộng; và tâm lý, luân lý là giá trị gốc của văn hoá. Hồ Chí Minh cho rằng, văn hoá là một hiện tượng xã hội không tách rời đời sống vật chất. Văn hoá không chỉ là một lĩnh vực riêng lẻ của đời sống xã hội, mà tương đồng với đời sống xã hội, song không bao trùm lên trên hoặc bao quát từ bên ngoài, mà thấm vào trong "mọi phương thức sinh hoạt cùng với biểu hiện của nó", như "ngôn ngữ, chữ viết, đạo đức, pháp luật, khoa học, tôn giáo, văn học, nghệ thuật, những công cụ cho sinh hoạt hàng ngày về ăn, mặc, ở và các phương thức sử dụng"⁵. Chính với ý nghĩa này, nên từ khi triển khai, thực hiện NQTƯ 5 (Khoá VIII) về chiến lược phát triển văn hoá (1998) đến nay, nhiều nhà khoa học đã góp phần làm rõ định nghĩa của Hồ Chí Minh coi "văn hoá là sự tổng hợp của mọi phương thức sinh hoạt cùng với biểu hiện của nó mà loài người đã sản sinh ra nhằm thích ứng những nhu cầu đời sống và đòi hỏi của sự sinh tồn"⁶.

Mối liên hệ mật thiết giữa văn hoá với CT,KT theo tư tưởng Hồ Chí Minh còn được thể hiện qua những nhân cách văn hoá trong xã hội, từ lĩnh vực chính trị đến kinh tế. Bằng việc đề cao bản chất nhân văn - bản chất văn hoá của sự nghiệp kháng chiến, kiến quốc nhằm xây dựng xã hội mới - xã hội XHCN, Hồ Chí Minh đã đánh thức và phát huy lương tri con người như là sự tổng hoà của nhận thức triết học, của tâm lý (tình cảm) và luân lý làm người. Từ đó đã kiến lập được mối giao hoà giữa lương tri con người, lương tri dân tộc và lương tri thời đại trong cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc, kiến thiết nước nhà, nhất là trong cuộc kháng chiến chống Mỹ, cứu nước. Trong bối cảnh ấy đã xuất hiện những tấm gương điển hình đại diện cho lương tri của những lớp người mới mà Hồ Chí Minh là tấm gương tiêu biểu nhất. Thông qua họ, không chỉ văn hoá, mà cả CT,KT được xây dựng và phát triển như là một sự nghiệp nhân văn - sự nghiệp văn hoá. Nét đặc sắc của Hồ Chí Minh ở chỗ: Người không chỉ tham gia hoạt động thực tế, tổng kết thực tiễn, khái quát những tư tưởng về mối liên lạc mật thiết giữa văn hoá với CT,KT, mà hơn thế, Người còn là tấm gương tiêu biểu thực hành mối liên lạc mật thiết ấy và động viên, bồi dưỡng để nhiều đồng chí, đồng bào cùng thực hành. Nhờ những nhân cách văn hoá như Hồ Chí Minh, mối liên lạc mật thiết giữa văn hoá với CT,KT được hiểu và được thực hiện sống động trong thực tế.

2 - Vận dụng tư tưởng Hồ Chí Minh để thực hiện mối quan hệ giữa văn hoá với chính trị, kinh tế trong đổi mới hiện nay

Trong những năm đầu đổi mới, khi nước ta chưa thoát khỏi tình trạng khủng hoảng kinh tế - xã hội, vấn đề trọng tâm là giải quyết mối quan hệ giữa đổi mới kinh tế với đổi mới chính trị. Từ khi đất nước thoát khỏi tình trạng khủng hoảng kinh tế - xã hội và bước vào giai đoạn đẩy mạnh CNH, HĐH thì các giá trị văn hoá ngày càng thể hiện rõ hơn vai trò tích cực và khả năng tác động mạnh vào các lĩnh vực của đời sống xã hội. Thực tế này giải thích tại sao NQTƯ 5

(Khoá VIII) về xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc được các tầng lớp nhân dân nhiệt tình hưởng ứng thực hiện, từ đó tạo ra sự gắn kết hơn giữa văn hoá với CT,KT.

Việc triển khai, thực hiện cuộc vận động "toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hoá", việc phối hợp giữa các tổ chức CT,KT với tổ chức văn hoá trong quá trình lồng ghép các phong trào chính trị, kinh tế với phong trào văn hoá, được tiến hành thường xuyên và phổ biến ở các cấp, các ngành. Trong hoạt động của các cấp uỷ Đảng, chính quyền, Mặt trận Tổ quốc và đoàn thể các cấp đã chú trọng hơn đến việc lồng ghép các giá trị văn hoá vào quá trình thực hiện các nhiệm vụ CT,KT.

Thí dụ trong xây dựng, chỉnh đốn Đảng, các cấp uỷ Đảng đã gắn việc lãnh đạo thực hiện các nhiệm vụ CT,KT, văn hoá với xây dựng văn hoá Đảng. Nhiều ngành kinh tế, xã hội lồng ghép các hoạt động chính trị, văn hoá vào việc thực hiện chức năng của mình, như ngành y tế xây dựng mô hình làng văn hoá - sức khoẻ; ngành nông nghiệp Hà Nội phối hợp với Hội nông dân Thành phố xây dựng phong trào "Vì môi trường trong sạch, vì sức khoẻ cộng đồng, nông dân Hà Nội chỉ sản xuất, chế biến, tiêu thụ và bán các sản phẩm nông nghiệp an toàn" v.v...

Tuy nhiên, những kết quả đạt được trong việc phối hợp thực hiện các nhiệm vụ CT,KT và văn hoá còn chưa vững chắc, vì thế chưa đủ tác động có hiệu quả đối với lĩnh vực tư tưởng, đạo đức, lối sống và kiểm chế các tệ nạn xã hội. Những khuyết điểm, yếu kém trong việc thực hiện mối liên lạc mật thiết giữa văn hoá với CT,KT do nhiều nguyên nhân, song HNTƯ 10 (Khoá IX) nhấn mạnh các nguyên nhân chủ quan. Theo chúng tôi, một trong những nguyên nhân chủ quan là chưa vận dụng có hiệu quả tư tưởng Hồ Chí Minh về mối quan hệ giữa văn hoá với CT,KT.

Tư tưởng Hồ Chí Minh về mối liên lạc mật thiết giữa văn hoá với CT,KT, như phân tích ở trên là một thể thống nhất giữa nói và làm. Chỉ nhận thức được

văn hoá có quan hệ khăng khít với CT,KT và văn hoá ở trong CT,KT thì chưa đủ. Việc tăng cường thực hiện mối quan hệ này ngày nay đòi hỏi phải có cơ chế, chính sách, luật pháp đồng thời phải bồi dưỡng những nhân cách văn hoá nêu gương thực hành mối quan hệ này trong thực tế.

Để tạo được cơ chế phối hợp thực hiện các nhiệm vụ CT,KT văn hoá, cấp uỷ và chính quyền các cấp phải trực tiếp chỉ đạo việc phối hợp này từ khâu xây dựng đến khâu triển khai, thực hiện các nhiệm vụ đó trong thực tế. Đối với mỗi nhiệm vụ phối hợp, cần xác định rõ trách nhiệm chủ trì, trách nhiệm phối hợp của từng thành viên hữu quan.

Việc chỉ đạo phát triển kinh tế - xã hội phải gắn bó với việc đẩy mạnh xây dựng, chỉnh đốn Đảng, ngăn chặn tệ nạn xã hội và phát triển văn hoá. Muốn vậy, các chính sách, luật pháp liên quan đến phát triển kinh tế - xã hội phải có nội dung ràng buộc về việc thực hiện các nhiệm vụ chính trị, văn hoá. Thí dụ, có thể nghiên cứu ràng buộc các doanh nghiệp, nhất là khu vực dân doanh, xây dựng văn hoá doanh nghiệp, trong đó có yêu cầu phát triển công đoàn, tổ chức Đảng và xây dựng đời sống văn hoá cho người lao động trong doanh nghiệp. Các tổ chức cơ sở Đảng cần xây dựng tiêu chí văn hoá trong xây dựng tổ chức Đảng trong sạch, vững mạnh.

Khuyến nghị các tổ chức cơ sở Đảng, các cơ quan nhà nước, tổ chức kinh tế và đoàn thể xã hội yêu cầu đảng viên, cán bộ, viên chức gương mẫu tham gia các phong trào văn hoá, nhất là phong trào xây dựng nếp sống văn minh, gia đình văn hoá và các mô hình văn hoá (làng văn hoá, tổ dân phố văn hoá, cơ quan văn hoá, doanh nghiệp văn hoá...).

1, 2. Dẫn theo Võ Nguyên Giáp: *Tư tưởng Hồ Chí Minh và con đường cách mạng Việt Nam*, xuất bản lần thứ 2, CTQG, H, 2000, tr.298

3. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, CTQG, H, 1996, T. 10, tr. 59

4. Xem: *Sổđ*, T.3, tr. 431

5,6. *Sổđ*, T.3, tr 431, 431.